

УДК 346.7

DOI <https://doi.org/10.32782/chern.v3.2025.18>**Е. П. Іванченко***кандидат юридичних наук, професор**Української технологічної академії,**докторант**Науково-дослідного інституту приватного права і підприємництва**імені академіка Ф. Г. Бурчака Національної академії правових наук України**orcid.org/0009-0006-2669-8592*

ШТУЧНИЙ ІНТЕЛЕКТ У МИТНІЙ СПРАВІ: ПРАВОВІ ПІДСТАВИ ТА РЕАЛІЗАЦІЯ

Стаття присвячена дослідженню законодавства України, що регулює використання штучного інтелекту (ШІ) в митній справі, правовим підставам та результатам реалізації ШІ при здійсненні митного контролю та оформлення товарів.

Використання ШІ поступово змінює митну справу підвищуючи ефективність митного контролю, прискорюючи процеси та мінімізуючи людський фактор. В сучасному світі ШІ широко застосовується у процесі діджиталізації митних процедур, комерційного документообігу суб'єктів зовнішньоекономічної діяльності (ЗЕД) та митних брокерів, аналізу митних ризиків і виконання контрольних функцій з боку митних органів тощо.

Україна є активним учасником у контексті підготовки до вступу до Європейського Союзу (ЄС) та виконання Додатка XV до Угоди про асоціацію, яким встановлено чіткий перелік заходів, які має виконати Україна з метою гармонізації митних процесів з європейськими стандартами. Автором статті доведено, що з приведенням митного законодавства України до митного законодавства ЄС перед нашою державою в тому числі постають питання щодо гармонізації правил відносно ШІ.

З приєднанням України до Рамкової конвенції Ради Європи про ШІ, права людини, демократію та верховенство права при запровадженні у митне законодавство використання ШІ в процесі митного контролю та оформлення товарів потребує додаткової уваги та виваженого підходу з боку Міністерства фінансів України та Державної митної служби України, на які безпосередньо покладається керівництво здійсненням митної справи та реалізація державної митної політики. Під час впровадження ШІ митні органи мають провести необхідні консультації з усіма безпосередньо заінтересованими сторонами: громадські ради, бізнес асоціації, об'єднання митних брокерів, міжнародних перевізників тощо.

Правові підстави для використання ШІ при здійсненні митного контролю та оформлення товарів мають суттєве значення як для внутрішнього процесу використання ШІ з боку посадових осіб митних органів, так і для успішної діяльності суб'єктів ЗЕД та митних брокерів з метою дотримання митного законодавства. Запровадження ШІ до митного законодавства України має здійснюватися поетапно без негативних наслідків для суб'єктів господарювання та митної безпеки України, адже під час дії правового режиму воєнного стану цей аспект набуває особливої важливості й відповідальності з боку законодавчих та виконавчих органів влади.

Ключові слова: штучний інтелект, інформаційні технології, митне законодавство, законодавство ЄС, митний контроль, митне декларування, митний брокер, суб'єкт зовнішньоекономічної діяльності.

Ivanchenko E. P. ARTIFICIAL INTELLIGENCE IN CUSTOMS: LEGAL BASIS AND IMPLEMENTATION

The article is devoted to the study of the Ukrainian legislation regulating the use of artificial intelligence (AI) in customs, legal grounds and results of AI implementation in customs control and clearance of goods.

The use of AI is gradually changing the customs business by increasing the efficiency of customs control, speeding up processes and minimizing the human factor. In today's world, AI is widely used in the digitalization of customs procedures, commercial document flow processes of foreign economic operators and customs brokers, customs risk analysis and control functions of customs authorities, etc.

Ukraine is an active participant in the context of preparation for accession to the European Union (EU) and implementation of Annex XV to the Association Agreement, which sets out a clear list of measures to be taken by Ukraine with a view to harmonizing its customs business with European standards. The author proves that with the harmonization of Ukraine's customs legislation with the EU customs legislation, our country faces, among other things, the issue of harmonization of rules regarding AI.

With Ukraine's accession to the Council of Europe's Framework Convention on AI, Human Rights, Democracy and the Rule of Law, the use of AI in the process of customs control and clearance of goods requires additional attention and a balanced approach on the part of the Ministry of Finance of Ukraine and the State Customs Service of Ukraine, which are directly responsible for managing customs affairs and implementing the State customs policy. When implementing AI, customs authorities should hold the necessary consultations with all directly interested parties: public councils, business associations, associations of customs brokers, international carriers, etc.

The legal basis for the use of AI in customs control and clearance is essential both for the internal process of using AI by customs officials and for the successful operation of foreign trade entities and customs brokers to comply with customs legislation. The introduction of AI into the customs legislation of Ukraine should be carried out in stages without negative consequences for business entities and customs security of Ukraine, as this aspect is of particular importance and responsibility of the legislative and executive authorities during the martial law regime.

Key words: artificial intelligence, information technology, customs legislation, EU legislation, customs control, customs declaration, customs broker, foreign economic operator.

Постановка проблеми. Досліджуючи питання використання штучного інтелекту (ШІ) в митній справі, слід звернути увагу що Україна приєдналася до Рамкової конвенції Ради Європи про ШІ, права людини, демократію та верховенство права [1]. Документ визначає принципи, яких держава має дотримуватися у формуванні законодавства та застосуванні ШІ-продуктів у публічному секторі: повага до людської гідності, прозорість, недискримінація, захист приватності, надійність і безпека.

Підписання Конвенції відбулося в м. Страсбург, Франція, під час Конференції EURODIG 2025. Конвенція набере чинності після її ратифікації Верховною Радою.

«Стандарти у сфері штучного інтелекту є питанням безпеки мільйонів українців. Скоро AI буде в Дії та Мрії, тому важливо вже визначати принципи безпечного використання цієї технології в наших продуктах. Під час формування вимог ми орієнтуємося на світові та європейські стандарти, оскільки Україна інтегрується в європейський цифровий простір», – зазначив Олександр Борняков [2].

Також раніше Конвенцію підписали 15 урядів, серед яких Велика Британія, США, Канада, ЄС, Ізраїль, Японія та інші технологічні держави. Конвенція набере чинності після її ратифікації Верховною Радою України.

Принципи Конвенції опосередковано поширяться на бізнес: держава створюватиме ініціативи для приватного сектору, які допоможуть компаніям адаптувати принципи в розробку власних продуктів. Наприклад, Міністерства цифрової трансформації України запустить методологію HUDERIA від Ради Європи. Вона допоможе оцінювати AI-продукти на відповідність правам людини, демократії та верховенства права.

Також важливо, що Конвенція не поширюється на використання ШІ в обороні.

Документ розробляли протягом трьох років представники держав-учасників Ради Європи, інших країн, що долучилися до процесу, а також представники бізнесу та громадського сектору. Україна також активно брала участь у розробці Конвенції як учасниця Комітету зі штучного інтелекту Ради Європи.

Міністерство цифрової трансформації України опублікувало Білу книгу з регулювання ШІ в Україні. Вона описує, як держава готує бізнес до майбутніх стандартів у сфері ШІ, коли буде впроваджено профільний закон та які переваги для громадян, бізнесу й розвитку інновацій має обраний bottom-up підхід.

З приведенням митного законодавства України до митного законодавства ЄС перед нашою державою в тому числі постають питання щодо гармонізації правил відносно ШІ. Реалізація цьо-

го завдання вже запроваджується в Україні через схвалення Розпорядженням Кабінету Міністрів України від 2 грудня 2020 р. N 1556-р Концепції розвитку штучного інтелекту в Україні та Плану заходів з її реалізації [3].

У жовтні 2023 року Міністерством цифрової трансформації України була здійснена презентація Дорожньої карти з регулювання штучного інтелекту в Україні [4] в основі якої регулювання ШІ лежить через bottom-up підхід, що передбачає рух від меншого до більшого: спочатку бізнесу надаються інструменти для підготовки до майбутніх вимог, а після цього буде ухвалено закон. Підхід враховує інтереси всіх ключових стейкхолдерів і дає змогу знайти баланс між інтересами бізнесу та захистом прав громадян [5].

Доречно зауважити, що той самий принцип має бути застосований по відношенню до правовідносин: держава – бізнес і відповідно: митниця – декларант. З'ясування суті цих правовідносин і визначення правових підстав для використання ШІ при здійсненні митного контролю та оформлення товарів, його вплив і наслідки для митної безпеки України є метою даного дослідження.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Підґрунтям вивчення проблематики використання ШІ в процесі здійснення митного контролю та оформлення товарів під час переміщення товарів через митний кордон України стали праці таких вчених, як: І. Г. Бережнюк [6], Ю. О. Драганчук [7], С. Б. Звягінцев [8], Л. М. Івашова [9], О. В. Микуляк, Р. І. Стефанишин [10], П. В. Пашко [11], Н. Б. Чернецька-Білецька, К. В. Севрук [12] та інші. У роботах вищезазначених вчених та практиків розглядаються перспективи цифрової трансформації митної служби України, її роль у сприянні спрощенню митних процедур, приділено правовим аспектам впровадження інноваційних рішень, а також аналізу їх впливу на економічну інтеграцію України у світову торговельну систему. Але, оскільки запровадження ШІ в митній справі почалося доволі недавно, а практична правова реалізація її тільки досліджується, представлено дослідження в частині правового аналізу використання ШІ при здійсненні митного контролю та оформлення товарів, його вплив і наслідки для митної безпеки України є першим у вітчизняній господарсько-правовій науці.

Виклад основного матеріалу. Використання ШІ поступово змінює митну справу підвищуючи ефективність контролю, прискорюючи процеси та мінімізуючи людський фактор. У світі вже є успішні кейси застосування ШІ, які демонструють його потужний потенціал [13]:

1. *Автоматизований аналіз ризиків.* Багато країн використовують ШІ для аналізу великих обсягів даних і прогнозування ризиків. Наприклад, митна служба США (CBP) застосовує алго-

ритми машинного навчання для аналізу даних та виявлення підозрілих транзакцій. Подібні системи допомагають митним органам визначати потенційні загрози та ефективно розподіляти ресурси.

2. *Розпізнавання зображень і сканування вантажів.* Великий прорив у митній справі забезпечило використання технологій комп'ютерного зору. У Китаї та Сінгапурі митні служби використовують ШІ-алгоритми для аналізу рентгівських знімків вантажів, що дозволяє швидко виявляти контрабанду або небезпечні матеріали без потреби у фізичному огляді.

3. *Чат-боти та автоматизовані консультації.* Деякі країни, зокрема Великобританія, використовують ШІ для надання консультацій з митних питань. Чат-боти допомагають підприємцям та громадянам отримати актуальну інформацію про тарифи, правила імпорту/експорту та процедури оформлення товарів, зменшуючи навантаження на митних працівників.

4. *Передбачувальна аналітика та боротьба з шахрайством.* Франція та Канада активно застосовують передбачувальну аналітику, щоб запобігати митному шахрайству. Наприклад, аналіз торговельних маршрутів і транзакційних партнерів допомагає виявляти підозрілі операції, що можуть вказувати на ухилення від сплати мит або відмивання грошей.

Перші офіційні повідомлення від Державної митної служби про запровадження ШІ у нову Автоматизовану систему управління ризиками (використання генеративного ШІ OpenAI від Microsoft; система бізнес-аналізу (BI) власної розробки) [14] та при автоматичному заповненні частини граф митної декларації на основі фото техпаспорта (розпізнавання характеристик автомобіля за VIN-кодом) [15], дають нам підстави стверджувати, що митні органи при прийнятті рішень щодо процедури здійснення митного контролю та оформлення товарів, покладаються (беруть до уваги) на результати роботи, висновки та/або рекомендації ШІ.

Використання інноваційних технологій, таких як ШІ та блокчейн, дозволяє підвищити ефективність митного контролю, забезпечуючи швидке виявлення потенційних ризиків та прозорість операцій. Зокрема, впровадження нових версій автоматизованих систем аналізу ризиків із елементами ШІ сприяє автоматизації перевірки даних у митних деклараціях, що значно зменшує час обробки інформації та мінімізує людський фактор. Наприклад, Державна митна служба України впровадила нову версію автоматизованої системи аналізу ризиків, яка використовує генеративні великі мовні моделі для автоматизації перевірки імен та прізвищ у митних деклараціях. ШІ здатен за лічені секунди виконати те, на що у людини

йдуть десятки хвилин, автоматично виділяючи некоректні записи та залишаючи для ручної перевірки лише найбільш сумнівні варіанти.

Крім того, застосування технологій блокчейн у зовнішньоекономічній діяльності забезпечує децентралізацію, незмінність і прозорість систем, знижуючи ризики шахрайства та неефективності. Використання високотехнологічних засобів митного контролю, таких як відеоспостереження, зчитування номерних знаків, ваговий контроль та скануючі системи, дозволяє здійснювати комплексний аналіз даних у режимі реального часу, підвищуючи ефективність та безпеку митних процедури. Такий підхід зменшує адміністративне навантаження на бізнес, забезпечує ефективне застосування митних процедур та сприяє високому рівню безпеки міжнародної торгівлі. Розвиток смарт-митниці є першим кроком на шляху достворення високотехнологічної, інтегрованої та конкурентоспроможної митної системи, здатної відповідати сучасним глобальним викликам і сприяти економічному зростанню країни [16].

Державна митна служба України інформує про використання ШІ поки що лише для «внутрішнього використання», де ВІ щоденно автоматично кластеризує попередні митні оформлення за певними критеріями та цільовими показниками, що дозволяє виділяти сукупності індикаторів ризику – комбінації характеристик, які свідчать про потенційні порушення та формують так звані «червоні кластери», а ШІ аналізує дані точково, але окремо його результати не завжди є достатньо достовірними для ухвалення рішень щодо митного контролю, тому використовуються як зауваження для додаткової уваги, але не як підстава для застосування форм контролю.

Отже, виходячи з вищевикладеного, можемо стверджувати, що результати роботи, висновки та/або рекомендації задіяного ШІ не є підставою для прийняття повноцінного правового рішення з боку посадової особи митного органу при здійсненні митного контролю та оформлення товарів і мають лише рекомендаційний характер.

У відповідності до Митного кодексу України (Кодекс) [17] митна справа здійснюється з використанням інформаційних технологій, у тому числі заснованих на системах, що забезпечують функціонування електронних інформаційних ресурсів митних органів, і засобів їх забезпечення, що функціонують на національному та/або міжнародному рівні (стаття 31 Кодексу).

Кодексом визначено, що провадження систем, які забезпечують функціонування електронних інформаційних ресурсів митних органів, здійснюється відповідно до законодавства. Під час їх впровадження митні органи проводять консультації з усіма безпосередньо заінтересованими сторонами. І хоча перелік усіх безпосередньо заінтересо-

ваних сторін митним законодавством не визначений, вбачається що це особи, які безпосередньо приймають участь у процесі здійснення митного контролю та оформлення товарів, такі як суб'єкти ЗЕД та митні брокери. Також, на наш погляд, це можуть бути: громадські ради, бізнес асоціації, об'єднання митних брокерів, міжнародних перевізників тощо.

Для виконання передбачених Кодексом митних формальностей використовується автоматизована система митного оформлення, що входить до складу єдиної автоматизованої інформаційної системи митних органів України.

Слід зауважити, що Кодексом не передбачено використання ІІІ в роботі митних органів, тому мова йде лише про використання автоматизованої системи митного оформлення. Таким чином цей процес може розглядатися лише в перспективі внесення змін до митного законодавства, про що також інформує Державна митна служба, а саме в частині щодо оподаткування міжнародних поштових та експрес-відправлень. Оскільки традиційні методи управління ризиками, які застосовуються для митних декларацій у торговому обігу, можуть бути недостатньо ефективними саме для контролю повноти оподаткування таких відправлень, інтеграція ІІІ та ВІ забезпечить якісно новий рівень достовірності митного контролю. Перший профіль ризику, розроблений на основі цього підходу, вже запущено в тестову експлуатацію. У разі позитивних результатів він буде впроваджений на постійній основі.

Вбачається, що при запровадженні у митне законодавство використання ІІІ необхідно врахувати, яким чином посадова особа з правової точки зору може здійснити відмову у митному оформленні. Адже згідно статті 256 Кодексу відмова у митному оформленні – це письмове вмотивоване рішення митного органу про неможливість здійснення митного оформлення товарів, транспортних засобів комерційного призначення через невиконання декларантом або уповноваженою ним особою умов, визначених цим Кодексом.

У рішенні про відмову у митному оформленні повинні бути зазначені причини відмови та наведені вичерпні роз'яснення вимог, виконання яких забезпечує можливість митного оформлення товарів, транспортних засобів комерційного призначення. Зазначене рішення повинно також містити інформацію про порядок його оскарження.

Тобто прийняття рішення про відмову у митному оформленні є компетенцією посадової особи митного органу, яка має дотримуватись чинного законодавства та посилатись тільки на норми права закріплені цим законодавством. І поки що важко собі уявити, яким чином посадова особа митного органу буде посилатись на результати роботи, висновки та/або рекомендації ІІІ. Чи буде вона

нести відповідальність в разі невірного прийняття рішення при використанні ІІІ, наприклад, при визначенні коду товару або його митної вартості. Теж саме стосується особи (декларанта), яка заявляє товар для митного контролю та оформлення. Як, наприклад, визначити її відповідальність в разі допущення помилок при заповненні митної декларації, навіть часткової, за допомогою ІІІ? Також постає питання: яким чином суб'єкти ЗЕД та митні брокери можуть оскаржити рішення прийняте митним органом за результатом роботи ІІІ? Всі ці питання мають бути вирішені на законодавчому рівні для однозначного підходу щодо їх вирішення з боку посадових осіб державних органів, а також у застосуванні в суддівській практиці.

Вочевидь, необхідно застосувати принцип рівноправного доступу між посадовою особою митного органу, суб'єктом ЗЕД та митним брокером до результатів ІІІ, які впливають на процес здійснення митного контролю та оформлення товарів щодо правильності заповнення митних декларацій та подання за ними необхідних документів. Це буде значною мірою сприяти якості митного оформлення та належного виконання обов'язків двох сторін задіяних у правовідносинах між собою, зменшить кількість відмов у митному оформленні. Виключення становлять випадки, коли ІІІ використовується митними органами для аналізу ризиків митного оформлення, запобігання контрабанді та порушенням митних правил, в оперативно-розшуковій діяльності, коли інформація є конфіденційною та призначена тільки для службового використання.

Також, слід прийняти до уваги, що використання ІІІ суб'єктом ЗЕД або митним брокером при здійсненні митного контролю та оформлення товарів законодавством не заборонено та не вимагає від них якихось регламентованих правових дій. Тому, в разі застосування результатів ІІІ при заповненні митної декларації, визначенні митної вартості та коду товару, розрахунку митних платежів та інших видів операцій, декларант несе персональну відповідальність у відповідності до митного законодавства.

Висновки. Правові підстави для використання ІІІ при здійсненні митного контролю та оформлення товарів мають суттєве значення як для внутрішнього процесу використання ІІІ з боку посадових осіб митних органів, так і для успішної діяльності суб'єктів ЗЕД та митних брокерів з метою дотримання митного законодавства.

Запровадження ІІІ в митне законодавство України потребує додаткової уваги та виваженого підходу з боку Міністерства фінансів України та Державної митної служби України, на які безпосередньо покладається керівництво здійсненням митної справи та реалізація державної митної політики. Під час впровадження ІІІ митні орга-

ни мають провести необхідні консультації з усіма безпосередньо заінтересованими сторонами (громадські ради, бізнес асоціації, об'єднання митних брокерів та міжнародних перевізників тощо).

Також дане питання потребує додаткових спільних наукових розробок з боку Державної митної служби України, Міністерства цифрової трансформації України та спеціалізованих наукових установ для більш детального вивчення практичного досвіду з використання систем ШІ, які надалі будуть запроваджені в митному законодавстві, а також можливість використання ШІ при здійсненні митного контролю та оформлення товарів, його вплив і наслідки для митної безпеки України, адже під час дії правового режиму воєнного стану цей аспект набуває особливої важливості та відповідальності з боку законодавчих і виконавчих органів влади.

Література

1. Council of Europe. Council of Europe and Artificial Intelligence. URL: <https://www.coe.int/en/web/artificial-intelligence>.
2. Урядовий портал. Безпечний ШІ для мільйонів українців: Україна підписала Рамкову конвенцію про штучний інтелект та права людини. URL: <https://www.kmu.gov.ua/news/bezpechnyi-shi-dlia-milioniv-ukraintsiiv-ukraina-pidpysala-ramkovu-konventsiiu-pro-shtuchnyi-intelekt-ta-prava-liudyny>.
3. Про схвалення Концепції розвитку штучного інтелекту в Україні: Розпорядження Кабінету Міністрів України від 2 грудня 2020 р. N 1556-р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1556-2020-%D1%80#Text>.
4. Міністерство цифрової трансформації України. Дорожня карта з регулювання штучного інтелекту в Україні. URL: https://cms.thedigital.gov.ua/storage/uploads/files/page/community/docs/%D0%94%D0%BE%D1%80%D0%BE%D0%B6%D0%BD%D1%8F%D0%BA%D0%B0%D1%80%D1%82%D0%B0%D0%B7%D1%80%D0%B5%D0%B3%D1%83%D0%B1%D1%8E%D0%B2%D0%B0%D0%BD%D0%BD%D1%8F%D0%A8%D0%86%D0%B2%D0%A3%D0%BA%D1%80%D0%B0%D1%97%D0%BD%D1%96_compressed.pdf.
5. Регулювання штучного інтелекту в Україні: Мінцифри презентувало дорожню карту. Урядовий портал. URL: <https://www.kmu.gov.ua/news/rehulivannia-shtuchnoho-intelektu-v-ukraini-mintsyfri-prezentovalo-dorozhniu-kartu>.
6. Бережнюк І. Г. Розвиток інституційної спроможності митної служби України. Нові реалії здійснення митної справи в Україні: збірник матеріалів науково-практичного круглого столу, 30 травня 2023 року (Ірпінь-Хмельницький). Ірпінь: Державний податковий університет, 2023. С. 9–13.
7. Драганчук Ю. Українська митниця в горизонті-2030. Мета – підготовка до вступу до Митного союзу та ЄС. 2024. New Voise. URL: <https://nv.ua/ukr/ukraine/events/strategichni-kroki-ukrajini-dovstupu-v-yes-modernizaciya-mitnoji-sistemi-do-2030-roku-50435058.html/1>.
8. Звягінцев С.Б. Митна реформа: Як Україна планує наздогнати ЄС? Бізнес. 2024. URL: <https://biz.nv.ua/ukr/experts/ukrajinska-mitnitsya-sut-zmin-ta-reform-chogo-chekati-vid-novogo-mitnogo-zakonodavstva-yes-50427081.html>
9. Івашова Л. М., Кийда Л. І. Діджиталізація митних процедур: сучасний стан та перспективи розвитку митної справи. Публічне управління та митне адміністрування. 2019. № 3(22). С. 218–230.
10. Микуляк О. В., Стефанишин Р. І. Впровадження інформаційних технологій у митну практику України. Податки і фінансова політика. 2019. № 4(61). С. 53–66.
11. Пашко П. В., Пашко Д. В. Майбутнє митниці в інформаційному середовищі. Матеріали III Міжнародної науково-практичної конференції «Проблеми та перспективи підприємницьких структур за умов нестійких процесів розвитку економіки». 17 травня 2024 р. Київ: НАУ, 2024. 157 с. С. 77–79.
12. Чернецька-Білецька Н. Б., Севрук К. В. Спрощення процедур митного контролю за рахунок широкого впровадження електронного декларування. Вісник Східноукраїнського національного університету ім. Володимира Даля. 2015. № 1 (218). С. 117–121.
13. Трусів С. Використання штучного інтелекту в митній справі: кращі світові практики. Daleth Group. URL: <https://dalethgroup.com/vykorystannia-shtuchnoho-intelektu-v-mytniy-spravi-krashchi-svitovi-praktyky/>.
14. Державна митна служба України. Держмитслужба інтегрувала ШІ та ВІ в АСУР для підвищення ефективності управління ризиками. URL: <https://customs.gov.ua/news/it-transformatsiia-62/post/derzhmitsluzhba-integruvala-shi-ta-bi-v-asur-dlia-pidvishchennia-efektivnosti-upravlinnia-rizikami-2016>.
15. Державна митна служба України. Держмитслужба впроваджує штучний інтелект для спрощення митного оформлення авто. URL: <https://customs.gov.ua/news/it-transformatsiia-62/post/derzhmitsluzhba-vprovadzuie-shtuchnii-intelekt-dlia-sproshchennia-mitnogo-oformlennia-avto-2025>.
16. Рум'янцева, К. Є., Головай, Н. М., & Руденко, В. В. (2025). Розвиток інформаційних технологій у митній сфері. Актуальні питання економічних наук, (7). URL: <https://a-economics.com.ua/index.php/home/article/view/199>.
17. Митний кодекс України: Закон України від 13 березня 2012 року № 4495. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/4495-17#Text>.